

УДК 340.12«17»

Хвойницька Х. М.,
кандидат філософських наук, асистент кафедри
філософії, Львівський національний університет
«Львівська політехніка» (Україна, Львів),
khrystyna81@gmail.com

ПРОВІДНІ ПРИРОДНО-ПРАВОВІ ПОГЛЯДИ ФРАНЦУЗЬКИХ МИСЛИТЕЛІВ XVIII СТ.

Досліджується специфіка природного права у творах філософів епохи Просвітництва Д. Дідро, П. Гольбах та Ж. Ламетрі. Метою статті є висвітлити основні аспекти природно-правових поглядів мислителів, прослідкувати та розкрити провідну роль природного права у обмеженні всевладдя держави і церкви, та утвердженні ролі розуму у розвитку суспільства. Для виконання поставленої мети було застосовано історико-порівняльний, діалектичний та метод системного аналізу, які допомогли у пошуку джерел розвитку історико-філософського знання та порівняльного аналізу у процесі дослідження основних ідей природного права. Вияткова увага приділена природно-правовим ідеям, як провідним в системі вчень про право епохи Просвітництва. Студіюється своєрідність трактування мислителями природного права, як необмежених можливостей людського розуму та основи для побудови правової держави. Робиться висновок, що мислителі Просвітництва вважали всіх людей від природи наділеними рівними правами і держава повинна брати на себе зобов'язання забезпечення даних прав, адже саме це робить людей щасливими.

Ключові слова: природне право, Д. Дідро, П. Гольбах, Ж. Ламетрі, свобода, розум, закон, правові принципи, правова держава.

В умовах українських реалій як ніколи гостро постає питання про творення гідних законів, котрі б діяли в інтересах громадянської спільноти та могли покласти міцну основу для подальших демократичних змін у нашій державі. Єдиною основою будь-якого демократичного, громадянського суспільства та правової держави мають бути закони створені на благо людини, а отже побудовані на основі природного права. Все більше науковців цікавиться даною проблематикою, зокрема С. Шевцов [11], М. Патей-Братасюк [9], М. Альчук, А. Карась [4], О. Данильян, В. Бачинін, В. Шкода [12], С. Сливка, проте все ще залишається необхідність у її подальшому вивченні.

Мета статті – висвітлити основні аспекти природно-правових поглядів філософів епохи Просвітництва Д. Дідро, П. Гольбах та Ж. Ламетрі. Прослідкувати та розкрити провідну роль природного права у обмеженні всевладдя держави і церкви, та утвердженні ролі розуму у розвитку суспільства.

Серед французьких просвітників XVIII ст. яскраво виділяється глава «Енциклопедії» Дені Дідро (1713–1784), який разом зі своїми соратниками Полем Гольбахом (1723–1789) та Жульеном Ламетрі (1709–1751) осмислював поняття «природної» людини, що стало основою просвітницьких проєктів перебудови суспільства. Така людина від природи наділена всіма людськими рисами і природним правом на існування й самозбереження, усвідомлює переваги суспільного життя і поєднується з іншими на основі свідомого договору, згідно з яким зобов'язується ставити суспільні інтереси вище особистих і добровільно відмовляється від тих претензій, які завдають шкоди оточенню. Подібних поглядів дотримувалися майже всі мислителі Нового часу, адже вони пов'язані з увагою до природи, прагненням пояснити всі процеси і явища природними причинами, а також з пошуками у природній рівності людей основи для їх юридичної рівності. Здавалося просвітникам цілком логічним твердження, що оскільки всі люди створені природою і мають від народження однакові органи й однакові потреби, що вони повинні мати і в суспільстві

рівні права, подібно як мають права природні. Ці ідеї прагнула реалізувати Велика Французька революція.

У вміщених у «Енциклопедії» статтях Дідро визначає людину як продукт природи, істоту, що має природні потреби, задоволення яких робить її щасливою. Кожна людина від самого народження володіє природним правом на щастя, яке може реалізувати лише в суспільстві. Тут Дідро не погоджується з Т. Гоббсом, який приписував природному стану «війну всіх проти всіх», оскільки потреби всіх людей у природному стані однакові, а засоби їх задоволення недостатні.

Дідро вважає, що в природному стані люди розуміють добро і зло, прагнуть поводитися так, щоб не заповдіяти іншому того, чого не бажають собі. Щодо суспільного стану, то мислитель розглядає його як «договір, який зближує, поєднує і пов'язує між собою багатьох досі ізольованих істот. Людина, яка ґрунтовно вивчить характер природного стану і характер цивілізованого стану, скоро повинна переконатись, що перший є з необхідністю стан невинності й миру, а другий – стан війни і злочинів», – цитує мислителя Т. Длугач [3, с. 132].

Люди, переконаний Дідро, об'єднуються в спільноти і відмовляються від частини своїх природних прав цілком добровільно, щоб дістати більше. Хоча людина є природною істотою, та самолюбство ніколи не може стати головним мотивом її діяльності. «Все, що ви зрозумієте, все, що ви замислите, буде благим, великим, піднесеним, прекрасним, якщо це буде відповідати всезагальним інтересам», – стверджує Дідро [3, с. 119]. Від природи судження про добро і зло закарбовані в серці кожного, передусім як вимога надавати перевагу спільному перед особистим, і ця перевага зумовлена інтересами самого індивіда. Заключаючи суспільний договір, люди добровільно відмовляються від частки своїх претензій (природного права) і тим самим вільно обмежують себе для уникнення взаємних зіткнень.

Природа робить людину доброю і моральною, вкладає у її серце чітке розуміння добра і зла. Від природи люди схильні лише до добра, а зло, на думку Дідро, є продуктом цивілізації – неістинної, неосвіченої, розбещеної. В межах таких уявлень суспільство виглядає таким, що гарантує дотримання природного права і задоволення природних потреб кожного індивіда. Визнаючи кожна людину природною істотою, яка має право на задоволення всіх своїх природних потреб, просвітники тим самим визнавали і право людини на задоволення особистого інтересу.

Слід зауважити, що природу людини діячі французького Просвітництва трактують двояко. По-перше, кожна людина визнається чисто природною істотою, всі властивості якої визначені природою і від природи вона має право на задоволення всіх потреб. Внаслідок цього вона може існувати ізольовано і керуватися лише своїми власними егоїстичними інтересами. Водночас людина розглядається не лише в ізольованому стані, а й в своєму суспільному бутті, що виникає, на думку просвітників, в результаті «суспільного договору». У цьому випадку поведінка кожного орієнтована на інших людей, і її почуття є, за висловом Дідро, чисто соціальними насолодами чи стражданнями.

Така роздвоєність помітна, зокрема у Руссо, який вважав, що людині природжена любов до себе поряд із любов'ю до інших людей і почуттям милосердя. Для

Ламетрі природними є не лише егоїстичні прагнення людини, а й її моральні установки. У «Людині–машині» він пише, що всьому живому природжений моральний «природний закон», «почуття, яке навчає нас того, чого ми не повинні робити, якщо не хочемо, щоб нам робили те ж саме... це почуття є особливий страх чи пересторога, такі ж спасенні для цілого виду, як і для індивіда», – цитує його В. Богуславський [1, с. 123].

Ламетрі більше, ніж інші просвітники, наголошує на природному праві людини на насолоду і щастя в земному житті. Природа не лише всемогутня, вона й благодатна: все, що від неї виходить, приносить щастя. Ніщо природне не може бути поганим, слід лише для нашого блага прислухатися до голосу природи. Наше життя, тіло, дароване нам природою, насолоди, до яких вона кличе, треба цінувати. Вони прекрасні, тому що природні. Ламетрі розписує чуттєві насолоди з такими деталями, щоб кожен відчув, що це не є ганьбою – людина від природи має на це право. Насолода має коріння в природі, прагнення до насолоди поєднує всі живі істоти. Хто уникає насолоди, той іде проти природного права, порушує природні закони. Такі думки вичитаємо у його творах «Насолода» і «Мистецтво насолоджуватись».

Поряд з тілесними, чуттєвими насолодами Ламетрі наголошує на насолодах інтелектуальної діяльності, адже саме вона, а також наукові дослідження, художня творчість відрізняють людину від тварин. Розум людини не лише збільшує задоволення, яке дає тіло, а й породжує насолоди, яких тіло дати не може. Людина, яка прагне насолоди, слідує лише порядкові природи, виконує природний закон [1, с. 122].

Умовою щастя людини є не лише індивідуальні насолоди, а й діяльність на благо суспільства. Ламетрі вважає ідеалом суспільство, де всі люди найвище цінують спільне благо. Ті хто живе за ніцими інстинктами, проявляє егоїзм і грубу чуттєвість, викликають презирство. Ламетрі пише, що вони, наче свині, готові валятися в болоті, їм доступне лише «свинське щастя». Більшість людей народжуються егоїстами, знають лише своє природне право, тому це не викликало би звинувачень, якщо б люди жили окремо. Проте вони можуть жити лише у суспільстві, для існування якого необхідно кожному поставити спільне благо вище особистого. Для цього правителі придумали правила поведінки, так виникла мораль, яка оцінює вчинки моральні як корисні, а аморальні як шкідливі для суспільства. Щоб схилити людину діяти морально, її з дитинства привчають шанувати прийняті в суспільстві моральні принципи. Це і є виховання, яке повертає в людині свідому поведінку проти її внутрішньої природи, проти природженого, зумовленого природним правом егоїзму. Природа сильніша від виховання, вважає Ламетрі, природжене людині самолюбство досить потужне. На ньому й побудована моральність. У суспільстві привчають людину до альтруїзму шляхом захоплення до служіння людям, «фрозпалюючи» честолюбство. Він застерігає, однак, що закони природи і природне право – це необхідність, яка однозначно детермінує всі вчинки людини.

У тому, що природа назавжди визначила правила поведінки людини, переконаний і Поль Гольбах. Він висловлює ідею «природної моралі» всупереч моралі релігійній. Принципи природної моралі випливають із природних прав і схильностей людини, будуються на гармонійному поєднанні особистого інтересу з

суспільним. Людина є частиною природи і повинна жити згідно з законами природи, прислухаючись до розуму. Природа прописує людині жити в суспільстві, бути добросчесною і узгоджувати свій особистий інтерес зі спільним благом. Цілком природно, що людина, якій від природи притаманний інстинкт самозбереження, прагне уникати всього неприємного і шкідливого, добивається насолоди та приємних відчуттів. Звідси філософ, подібно як Гоббс і Локк, робить висновок, що людиною керує особистий інтерес, прагнення до вигоди й власного блага, на що вона має природне право. Природне право зумовлює необхідність задоволення незмінних природних потреб людини – їсти, пити, одягатися і мати житло, отже поведінка людини повинна будуватися на постійних принципах природної моралі. Ці принципи випливають із чуттєвої природи людини, яка уникає неприємних відчуттів, прагне приємного й корисного для себе, щасливого життя [5, с. 108–109].

Поведінку людини в суспільстві, задоволення потреб згідно природного права визначає правильно зрозумілий інтерес. Він лежить в основі природної моралі: «Мотивами, на яких базується мораль природи, є очевидні інтереси будь-якої людини, будь-якого суспільства і всього людства у всі часи, у всіх країнах і за будь-яких обставин» [7, с. 681]. Людина є продукт природи, вона існує в природі, підкорена її законам, не може від неї звільнитися, не може вийти з природи навіть уявно. Сутність людини, спосіб буття, який виділяє людину серед інших природних істот і тіл, робить її здатною до різних дій: «Якими б дивними, прихованими, складними не були як видимі, так і внутрішні способи дії людської машини, уважно досліджуючи їх, побачимо, що всі дії, рухи, зміни цієї машини, її розмаїті стани, катастрофи, що з нею відбуваються, постійно регулюються законами, притаманними всім істотам, яких природа породжує, розвиває, збагачує здатностями, вирощує, оберігає протягом певного часу, а під кінець руйнує або розкладає, змушуючи їх змінити свою форму» [2, с. 116–117].

Отже, людина є насамперед фізичне тіло, наділене від природи здатностями реалізувати своє право на життя, самозбереження і задоволення потреб. Всіма своїми знаннями, ідеями, поведінкою людина зобов'язана своїй власній природі. Порівняно з тваринами, переконаний Гольбах, людина наділена ще специфічною людською потребою духовно–теоретичної діяльності. Наділивши людину свідомістю, нервовою організацією і особливим поєднанням зібраних у ній речовин, природа дає людині можливість вибирати корисні для неї предмети і застосовувати найбільш прийнятні для самозбереження засоби [2, с. 119].

Природна людина, на думку філософа, виходячи з природного права і своєї фізичної організації, має завжди однакові потреби, одні й ті ж вияви своєї сутності. Люди не можуть довільно змінювати свою природу. Вони змушені поводитися так, як це впливає з їхньої сутності. У світі все відбувається строго необхідно, що й означає закономірність природи, тому «у всіх проявах людського життя ми бачимо лише ланцюг необхідних причин і наслідків, згідно законів, спільних всім істотам природи» [2, с. 118].

З метою досягнення щастя, з мотивів самозбереження люди створили суспільство, де обов'язком кожного і всіх є взаємодопомога для досягнення спільного щастя,

збереження й підтримання порядку в суспільстві. Суспільство відповідає природному праву, інтересам і потребам людини. Життя переконало людину, пише Гольбах, що вона постійно потребує інших людей, спілкування з якими дає більше щастя, ніж життя поза суспільством: «Необхідність задовольняти свої потреби – ось що є причиною залежності людини від її співгромадян і лежить в її основі: добровільна участь у спільній злагодженій діяльності – ось що пов'язує людей між собою» [2, с. 29].

Суспільство – природний витвір, саме природа зумовлює життя людини в суспільстві. Гольбах рішуче заперечує природний стан як первісний етап розвитку людського роду. На його погляд, людина завжди існувала в суспільстві, це відповідає потребам, звичкам і досвіду людини, її природному праву: «Якщо суспільство має законні права стосовно своїх членів лише із-за переваг, які воно їм забезпечує, то й члени суспільства подібним чином мають справедливі права на турботу суспільства лише із-за користі, яку приносять суспільству, або надаваних йому послуг. Саме це й називається суспільним договором» [2, с. 31]. Людина не втрачає свого природного права у суспільстві, навпаки, вона дістає від нього гарантії їх дотримання. На першому місці у Гольбаха стоїть право приватної власності, яку людина створила своєю працею. Закони природи дають кожній людині право на власність, яка впливає з її природного права на життя й самозбереження, тому жодна суспільна верства не може претендувати на більші права, виходячи із благородного походження, чи на певні привілеї й почесті. Спираючись на природне право кожної людини, Гольбах, як і інші французькі просвітники, захищав «природний порядок» людства, царство розуму і всезагальне щастя людей.

Підсумовуючи слід наголосити, що людина на думку просвітників від природи наділена природним правом на існування та самозбереження і на основі свідомого вибору починає ставити суспільний інтерес вище власного і поєднується з іншими на основі свідомого договору. Всі люди наділені рівними правами і держава повинна брати на себе зобов'язання забезпечення даних прав, адже саме це робить людину щасливою. Людина – природна істота і має природне право на задоволення всіх своїх потреб. Коли людина перестає керуватись лише егоїстичними інтересами і заключає «суспільний договір» тоді її поведінка стає орієнтованою на інших людей. У середині всього живого є вроджений моральний природний закон, своєрідний індикатор правильної поведінки, що вимагає надавати перевагу загальному над особистим. Ідеальним з позиції просвітників є суспільство де всі люди цінують спільне благо, у такому суспільстві людина не втрачає своїх природні права, а отримує від нього гарантії їх дотримання.

Список використаних джерел

1. Богуславський В. М. Ламетри / В. М. Богуславський. – М.: Мысль, 1977. – 158 с.
2. Гольбах П. Система природы или О законах мира физического и мира духовного // П. Гольбах. Избранные произведения: в 2 т. / П. Гольбах. – М.: Мысль, 1963. – Т.1. – 695 с.
3. Длугач Т. Б. Дени Дидро / Т. Б. Длугач. – 2-е изд., перераб. – М.: Мысль, 1986. – 190 с.
4. Карась А. Філософія громадянського суспільства в класичних теоріях і некласичних інтерпретаціях: монографія / Анатолій Карась. – К.; Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – 520 с.
5. Кочарян М. Т. Поль Гольбах / М. Т. Кочарян. – М.: Мысль, 1978. – 187 с.

6. Кузнецов Э. В. Наука о праве и государстве / Э. В. Кузнецов, В. П. Сальников. – СПб.: Санкт-Петербургский университет МВД России; Изд. торг. Дом «Герда», 1999. – 421 с.

7. Локк Дж. Два трактата о правлении // Локк Дж. Сочинения: в 3 т.; пер. с лат. и англ., ред. и сост., авт. прим. А. Л. Субботин / Дж. Локк. – М.: Мысль, 1988. – Т.3. – С.135–405. – (Философское наследие).

8. Руссо Ж.-Ж. Об общественном договоре: трактаты / Ж.-Ж. Руссо. – М.: Канон-пресс поле, 1998. – 415 с.

9. Патеј-Братасюк М. Антропоцентрична теорія права: навч. посіб. / Марія Патеј-Братасюк. – К., 2010. – 394 с.

10. Філософсько-антропологічні студії 2001: філософія Дж. Локка і сучасність. – Дніпропетровськ: Стило, 2001. – 363 с.

11. Шевцов С. Теорія естетвенного состояния: Гоббс, Локк, Руссо / С. Шевцов // Sententiae XXV. – 2011. – №2. – С.70–83.

12. Шкода В. В. Вступ до правової філософії / В. В. Шкода – Х.: Фоліо, 1997. – 221 с.

References

1. Boguslavskiy V. M. Lametri / V. M. Boguslavskiy. – M.: Mysl, 1977. – 158 s.
2. Golbah P. Systema prirody ili o zakonah fiziceskogo mira i mira duhovnogo // P. Golbah. Izbrannye proizvedeniya: 2 t. / P. Golbah. – M.: Mysl, 1963. – T.1. – 58 s.
3. Dlugach T. B. Denny Didro / T. B. Dlugach. – 2-e izd., pererab. – M.: Mysl, 1986. – 190 s.
4. Karas A. Filosofiya gromadyanskogo suspilstva v klasichnykh teoriyakh i ne klasichnykh interpretatsiyah: monografiya / Anatiliy Karas. – K.; Lviv: Vyd. Centr LNU im. I. Franka, 2003. – 520 s.
5. Kocharyan M. T. Pol Golbah / M. T. Kocharyan. – M.: Mysl, 1978. – 187 s.
6. Kuznecov E. V. Nauka o prave i gosudarstve / E. V. Kuznecov, V. P. Salnikov. – SPb.: Snkt-Peterburskiy universitet MWD Rossiyi; Izd. torg. dom «Gerda», 1999. – 421 s.
7. Lokk Dj. Dva traktata o pravlenii // Lokk Dj. Sochineniya: v 3 t.; per. s lat. i angl., red. i sost., avt. prim. A. L. Subbotin / Dj. Lokk. – M.: Mysl, 1988. – T.3. – S.135–405. – (Filosofskoe nasledie).
8. Russo G.-G. Ob obshchestvennom dogovore: traktaty / G.-G. Russo. – M.: Kanon-press pole, 1998. – 415 s.
9. Patej-Bratasyuk M. Antropocentrychna teoriya prava: navch. pos. / Mariya Patej-Bratasyuk. – K., 2010. – 394 s.
10. Filisofsko-antropologichni studii 2001: filosofiya Dj. Lokka i suchasnist. – Dnipropetrovsk: Stylos, 2001. – 363 s.
11. Shevcov S. Teoriya estestvennogo sostoyaniya: Gobbs, Lokk, Russo / S. Shevcov // Sententiae XXV. – 2011. – №2. – S.70–83.
12. Shkoda V. V. Vstup do pravovoi' filosofii' / V. V. Shkoda – H.: Folio, 1997. – 221 s.

Khvoynitska Kh. M., Candidate of Philosophical Sciences, Assistant of the Department of Philosophy of Lviv National University «Lviv Polytechnic» (Ukraine, Lviv), khrystyna81@gmail.com

Leading natural law views of French thinkers of the 18th century

The specificity of natural law in the works of D. Diderot, P. Holbach and J. La Mettrie, philosophers of the Enlightenment Age is being researched. The article aims to highlight the main aspects of the natural and legal views of thinkers, to follow and reveal the central role of natural law in the limiting of the absolute power of a state and the church, and the establishing of the role of a mind in the development of a society. To accomplish this goal the comparative and historical, dialectical method of system analysis was applied, which helped in finding the sources of historical and philosophical knowledge and comparative analysis in the study of the basic ideas of natural law. Exceptional attention is paid to natural law ideas as the doctrines of a leading system about the right of the Enlightenment Age. The originality interpretation of the natural law by the thinkers as the unlimited possibilities of a human mind and the basis for the lawful state construction are being studied. It may be concluded that the thinkers of the Enlightenment believed all men to be equal by nature with equal rights and a state should assume the obligation to ensure these rights, because it is exactly what makes people happy.

Keywords: natural law, D. Diderot, P. Holbach, J. La Mettrie, freedom, intellect, jus, legal principles, legal state.

Хвойницька Х. М., кандидат філософських наук, асистент кафедри філософії, Львівський національний університет «Львівська політехніка» (Україна, Львів), khrystyna81@gmail.com

Ведущие естественно-правовые взгляды французских мыслителей XVIII в.

Исследуется специфика естественного права в произведениях философов эпохи Просвещения Д. Дидро, П. Гольбаха и Ж. Ламетри. Целью статьи является осветить основные аспекты естественно-правовых взглядов

мыслителей, проследить и раскрыть ведущую роль естественного права в ограничении всевластия государства и церкви, и утверждения роли разума в развитии общества. Для выполнения поставленной цели был применен историко-сравнительный, диалектический и метод системного анализа, которые помогли в поиске источников развития историко-философского знания и сравнительного анализа в процессе освещения основных идей естественного права. Ведущее внимание уделено естественно-правовым идеям, как ведущим в системе учений о праве эпохи Просвещения. Изучается своеобразие трактовки мыслителями естественного права, как неограниченных возможностей человеческого разума и основы для построения правового государства. Делается вывод, что мыслители Просвещения считают всех людей от природы наделенными равными правами и государство должно брать на себя обязательства обеспечения данных прав, ведь именно это делает людей счастливыми.

Ключевые слова: естественное право, Д. Дидро, П. Гольбах, Ж. Ламетри, свобода, разум, правовые принципы, правовое государство.

* * *

УДК 1.101.13

Чекаль Л. А.,
кандидат філософських наук, доцент, доцент
кафедри філософії, політології та українознавства,
Київський національний університет технологій та
дизайну (Україна, Київ), L_chekal@meta.ua

Ханіна А. О.,
студентка факультету економіки та бізнесу,
Київський національний університет технологій та
дизайну (Україна, Київ), hanin1972@mail.ru

СТРУКТУРА ПСИХІКИ ЗА З. ФРЕЙДОМ

Структурування психіки на свідоме та несвідоме є головною підвалиною психоаналізу З. Фрейда і надає можливості не тільки зрозуміти найважливіші процеси нормального психічного життя людини, але й торкнутися сфери певних відхилень від норми. Такий аналіз стає науковим, адже здійснюється він на межі взаємодії психології, фізіології, філософії та низки наукових зацікавлень медично-дослідницького спрямування. Психоаналіз, очевидно, не може вважати свідомість (як сукупність раціональності) сутністю психіки. Вона тут не є домінуючим чинником, а розглядається у взаємодії з іншими структурами психіки, або ж часом може взагалі відсутувати на другий план контексту розгляду психіки.

Ключові слова: психоаналіз, психіка, свідомість, раціональність, структура, сублімація, витіснення, рефлексія, несвідоме.

Розуміння проблем людського буття і свідомості, питання, хто є людина, як влаштована її психіка, як адекватно сприяти своєму власному розвитку і реалізації своїх здібностей, як долати різні індивідуальні психологічні й соціальні перешкоди і залишатись гідною людиною—громадянином – це і є комплекс найважливіших та найактуальніших питань і завдань для людини протягом усього її життя. Тому інтерес до психоаналізу Зігмунда Фрейда є зрозумілим, і з просуванням людства історичною ходою він тільки зростає. Очевидно, це зумовлено тим, що краще за Фрейда такого глибинного аналізу людської психіки досі ніхто здійснити не спромігся.

Концепція Зігмунда Фрейда, яка викладена в його психоаналітичних творах, спрямувала ходу сучасної психології. Яскраво й переконливо були розкриті найскладніші питання влаштування внутрішнього світу особистості. З. Фрейд дійшов висновків, що наші неусвідомлені переживання та нерезалізовані потяги можуть стати значущою спонукою як усієї нашої поведінки, так і навіть серйозних захворювань. Актуальність роботи полягає в тому, що і нині, у 21 столітті, багато людей не усвідомлюють специфіку своєї психіки, не знайомі з її структурою та не вбачають різниці між свідомим, підсвідомим та надсвідомим. А саме цими проблемами і переймається психоаналіз З. Фрейда. І саме його тлумачення психіки покладено в основу

сучасних психологічних рефлексій, чисельних наукових досліджень, а також – творів мистецтва.

Структурування психіки на свідоме та несвідоме є головною підвалиною психоаналізу З. Фрейда і надає можливості зрозуміти не тільки найважливіші процеси нормального психічного життя людини, але й торкнутися сфери певних відхилень від норми. Такий аналіз стає науковим, адже здійснюється він на межі взаємодії психології, фізіології, філософії та низки наукових зацікавлень медичного спрямування. Психоаналіз, очевидно, не може вважати свідомість (як сукупність раціональності) сутністю психіки. Вона тут не є домінуючим чинником, а розглядається у взаємодії з іншими структурами психіки, або ж часом може взагалі елімінуватись із контексту.

«Бути усвідомлюючим» – означає, передусім, – посилатися й спиратись на найбільш безпосередні та найгрунтовніші результати сприйняття. Але в подальшому досвід доводить, що психічний чинник, приміром, – прості уяви звичайно не утримуються на рівні свідомості (тобто раціональності) тривало. Йдеться про те, що стан усвідомлення й утримання таких безпосередніх уявлень досить швидко минає; або ж відбувається певна пульсація: усвідомлені щойно уяви наступної миті перетворюються на несвідомі образи чи асоціації. Але за певних можливих обставин вони можуть знов легко повернутись до стану усвідомленості. При цьому ми досі не знаємо, як саме здійснюється ця «пульсація» і що відбувається у ті проміжні миті між латентністю –«схованістю» від усвідомлення – та станом відкритості для усвідомлення. Очевидно, тут саме і йдеться про несвідоме, яке і постає латентною здатністю й готовністю до усвідомлення.

Якби «Я» було лише звичайним структурним елементом психіки поряд з «Воно» – чинником модифікованого опрацювання матеріалу системи сприйняття та певним представником зовнішньої реальності у психіці, – то ми б мали справу з досить простою для розуміння дослідника ситуацією. Але тут додається ще дещо. Можна зазначити, що маємо присутність в «Я» ще одного рівня – певну іманентну диференціацію самого «Я» – й назвати цей рівень «ідеалом Я», «над-Я» чи «Супер-Его». Деякі дослідники вважають цю частину «Я» більш віддаленою від свідомості (як раціональності). Але можна з цим і не погодитись.

Можливо, «Над-Я», чи «Супер-Его», виникає саме з тих переживань і відчуттів, які зумовили виникнення тотемізму. В цьому контексті можна висунути питання про те, хто саме набув цих знань і спроможностей сприйняття – «Я» чи «Воно». При цьому подальші міркування можуть сприяти тому, що це питання просто зникне саме по собі. Адже «Воно» не може самотужки витримати усі призначення і удари долі. Йому конче необхідне рятівне залучення «Я», яке, зрештою, опосередковано заступає для нього зовнішню реальність. Хоча про пряму підміну в «Я» зовнішнього світу тут, мабуть, не йдеться. Оскільки очевидно для дослідника тут є прірва, яка відокремлює реального індивіда від того, що ми вкладаємо в поняття виду. Однак, у той самий час не можна й радикально розмежовувати «Я» та «Воно», оскільки саме разом вони і утворюють основу цілісної структури психіки людини, за З. Фрейдом (якщо «Над-Я» при цьому вважати іманентною складовою «Я», а не окремим елементом єдиної структури).